

Herri kanta egungo Iparraldean

Maite Idirin

Batzutan, horrela baderitzagu ere, egungo abesti herritarra ez da onddo galdu bat euskal oiha-netan. Ez den bezala, azken hogeitau urte hauetan, munduan zehar birberritu izan den abesti herritarren fenomeno. Historiaren konpasean, eguzkiaren eguneroko legez, argi eta ilun aldiak ematen direla, giza hegi iraunkorrenei buruz aitortu behar dugu. Eta giza hegi iraunkor hauetarik bat, ez-pairik gabe, abesti herritarren saila dugu. Gizona, *homo sapiens* bilakatu denez gero, bere espresio-moldeetan abestia beti egon izan dela, tronpatzeko beldurrik gabe baiezta genezake. Izan ere, «natura», erritmo da. Simetria, aldizkatasuna, joan-etorria, dilinda eta oihartzuna tributarioak ditu naturak. Nahiz eta lehen itxurara desordena dagoela badirudi ere, natura beti «neurrian» bizi da. Egunaren eta gauaren mekanika, itxas uhinaldiak, urte-aroak, ugalmena, ernekuntza, loratzea eta zimeltzea, abere eta landareen bizitza eta heriotza, erritmoaren disziplinan bilakatzen dira, hots, monotoniaraino hertsirik den erritmoan»¹. Dena dela, gure lanbidez gaur aipatu nahi dugun esparrura gehiago hurbilduz esan dezagun, euskal gizona, historian katalogatu aurretik ere, «ez litzakela benturagarri sinestea musikaz ere bizi izan dela, nahiz eta musika hoik guregana ez zaizkgun

heldu»². Horregatik, egungo abesti herritarra aipatzerakoan, beharrezko deritzat historikoki katalogatu ditugun abesti tradizionalak ere zertxobait esateari. Gainera, gaurkoaren ataria, ulergarriago egingo dugu molde horretan.

I. — EUSKAL KANTA TRADIZIONALA

Euskal abesti tradizionala Aita Lafittek dioenez, «gure ahozko literaturaren bairenean gauza funtsezkoenetarik da»³. Hain zuzen, gure hizkuntza idatzia ez zen aroko nebulosa ilun horretatik atera orduko, XV. gizaldian, lehen literatur textuak herri kanta zaharrak ditugu. Lehen textu ezagunak esan behar dut, zeren, lehenago, hots, XIII. gizaldian, Nafarroako erreinuan, Thibault de Campagne erregea, trobadore izan zela jakinaren gainean bait gaude. Ondorioz, ziur da literatur texturik izango zuela. Frantsesez bai! Baina beste hizkuntzatan ari izan ote zen? Euskaraz eta okzitaneraz izan zitekeen. Zeren Nafar erreinua Okzitanianekin nahasturik bait zegoen. Eta historiak dakiguna da, XII. mendetik XIV.era Okzitanian abesti herritarren mugimendu zabal bat ematen dela. Bi korrontetan zatitua. Alde batetik, abesti herritarra egiten jarraituko da, horren protagonistak «jongleurs eta menestrels» deituko izanaz. Eta bestalde, jauntxoek abesti-mota bat sortuko da. Bere egileak «trouvadour» deituko dira. «Trouvadour» hauek oso ikasiak ziren eta gehienetan Limousin-eko monasterioetan ikasten zuten⁴.

Eta Okzitanian sorturiko herri-kantaren mugimendu hura hain garrantzizko izango da, non Emile Vuillermoz-ek bere «Histoire de la musique» liburuan bait dio: «Frantziar abesti herritarra dago musika guztiaren haseran». Baina, garai hartan Frantzia egin gabe zegoenez, trobadoreek zerabilten hizkuntza «romance» edo «langue d'Oc» zela seinalatu behar dugu. Lehen aipatu dugunez, Nafar erregearentzat gauza bera da. Beharbada, egun batez, Toulouse aldeko artxiboa batetik euskarazko poema zaharren batzuk aterako dizkigute Okzitanoei. Baina, oraingoz, horretan ez gaudenez, gure abesti zahar ezagunetarik «Urrutiako anderea» 1422koa eta «Bereterretxen kantorea» 1434koa aipatzen jarraitu beharko dugu⁵.

Edukinari dagokionez, gai epikoak zein maitasunezkoak erabili, esan dezagun gertatuaren edesti direla. Honela, Bereterretxeren kantoreak agertzen duen gaia Nafartarren arteko borroketan kokatua dago, hots, Beamontesen eta Agramontesen arte-

ko borroketan. Ingleesen aurka egindako 100 urteetako guduaren barruan dago. Eta Urrutiako anderea deitu abestian, andere horren gizonak zituen jelosiak kontatzen dira.

Eta oraino ildo beretik doan beste adibide bat aipatuko dugu: «Atarratzeko jauregian» abestia. 1584ean Lukureko jaun zaharra Mari Jaurgainekin ezkontzean neskak egindako kexak aipatzen ditu. Esan dezagun, bidenabar, Mari senarra baino 30 urte gazteago zela.

Eta horrela beste anitz abesti aipa genezake. Ikusten dugunez, guztietan errealitate bera topatzen dugu, hots, gure olerkari herritarrek abesteko poemak egin izan dituztela edo eta «Euskal-herrian herritar poesia kantatua dela»⁶.

Haritschelharek bere lan aipatuan dioenez:

«Detxeparek bere Linguae Vasconum Primitiae 1545-an inprimatu zuenean bazekien bera zela lehena euskaldunen artean bertsoak inprimatzen, nahiz eta ez zan lehena bertsoak egiten, zeren bertso liriko eta epiko batzuk bizkaieraz idatziak bilatu izan dira geroago eta zihurra da XV. gizaldikoak direla. Zer nahi gisaz, bere liburuaren aitzin-solasean Detxeparek ondoko hau adierazten du: «idazten ba dut, euskaldunak eta gaineati-koak euskaraz idatzitako doktrina bat ukan dezaten egiten dut eta diberti, solasta eta *kanta* ahal dezaten»⁷.

Dena dela, Etxepareren gogo hori ez dakigu haren garaiko jendeak bete zuen, baina, dakiguna da, gure egunetan haren poemak berriro musikatuak izan direla. Hor dauzkagu lekuko Oskorriren diska haundia, Xabier Leteren «Euskara» eta nik neuk aspaldidanik haren lau poemaz eginikako diska txikia.

Oraino ba dago beste aipagarri bat ere. Alegia, tradiziotik jaso ditugun abesti guztiak egile anonimoz heldu izan direla gureganaino. XIX. gizaldiaz gero bakarrik hasten gara euskal abesti herritarren egileen izenak ezagutzen. Lehen hauetarik ditugu: Oxalde aduaneroa Bidarrain, Dibarrat zapateroa Baigorriin, Elizanburu kapitaina Saran. Azken hau oso gizon ikasia zen eta denok ondo ezagutzen dugun abesti baten egile izan zen, hots, «Nere etxea edo laboraria» abestiarena. Bere hasiera aipatuko dut, izenburua baino ezagunago denez: «ikusten duzu goizean, argia hasten denean...»⁸.

Baina, batipat, XIX. gizaldian poeta eta koblakari bezala Topet Etxahun Barkoxekoa dugu aipagarri. 1786tik 1862ra bizi

izan zen. Nolabait haren figura hitz gutxitan agertu nahirik esango dugu, bere ezkontegun malerusetik eskandaloz eta gartzelaz beterik bizi izan zela. Eta egoera horretaz tindatua dago haren poeta- eta koblakari-lan osoa. Bera hiltzean, erre egin zizkion familiak idatzi guztiak. Horretarako, bistan da, garai hartako moral dominatzailearen gidariek eginikako presioak ikaragarria izan behar zuen. Guzti hau dela eta, urte luzez geroztik haren izena bera anonimatoan egon izan da, nahiz eta herriak etengabe eta aspergabe haren abestiak erabili izan. Honela, Etxahunen abesti gehienak ahoz aho heldu izan zaizkigu.

Molde honetan euskal abesti herritarraren arloan hain garrantzi handia duen koblakaritza edo bertsolaritza aipatzera heldu gara. Abesti herritarraren barruan hori da espresio-molderik sinpleena, zeren metrikarekin jokoan dabilen ahots soilaz egiten baita. Halere, bertsolaritza inprobisazio denez, kolpeko metrika jartzea denez, jenioz, teknikaz eta buru-bizkortasunez beterik dago. Beti izan badira ere bertsolariak Ipar Euskal Herri honetan, geroago aipatuko dugunez, gure egunetan batipat figura betikorrak eman izan dira. Eta hauetariko batek, hain zuzen, Xalbadorrek, bertsolariaren kalitateak ikusgarri ondo izendatzen dizkigu: «Pertsulariak, lan hortarako zaletasunaren edo gogoaren ondotik, baitezpadako duen dohaina, rimaren edo berdin bururatzen diren hitzen bilatzeko errestasuna da. Hori ez duena, beti nekez ariko da. Nik ba dakit ondo»⁹.

Finean, esan dezagun Hego Euskal Herrian hain herritar den abesti korala 1936ko abertzaleek helarazi izan dutela Iparraldera. «Denbora luzez orfeoiek eta koralak eman izan direlako aintzinatiko eta tradizional dela polifonia joera Hegoaldean esan dezakegu, baina aldi berean, Aunamendien alde honetan berri dela aitortu behar dugu» zioen P. Navarrek¹⁰. Honela, aipatu dugun fetxa horren ondoren bakarrik bilakatzen dira Iparraldean omena lortuko duten taldeak. Hauetarik ditugu, *Eresoinka*, *Olaeta*, *Oldarra*, *Orok Bat*, *Batz Alai*, *Etorki*, eta abar.

II. — HERRI-KANTA BERRIA

«Herri-kantari berriak» aipamena erabiltzean, lasterka bizi zian zera datorkigu gogora: kitarra eskuetan dutela gure herri eta herrixketako plazetan azken hamabi urte hauetan ikusi izan ditugun euskal gizon eta emakume abeslariak. Eta, ezbairik gabe, herri-ableslari berri aipamenaren esan-nahi propioa horientzat

dugu. Zeren, euskal abeslari herritar tradizionalaren irudia horiek berritu izan baitute. Hain zuzen, hogeigarren gizaldian aurrerapen tekniko elektriko eta elektronikoen sortu dizkiguten moldeak abesti herritarraren zerbitzuan ezartzen entseiatu izan zaizkigu. Halere, abesti herritar berriaren dimentsioa hezurmamitu duten aktoreak eta hauen ekintza aipagarrienak izendatu aurretik, egungoan ere herri-kanta tradizionalaren jarraitzaile herri diren pertsonaia batzuk aipatuz hasiko naiz.

a) Etxahun Irure

Ehunka abestiren sortzaile dugu. Horietarik batzuk Euskal Herriko zazpi probintzietara hedatuak dira, nahiz eta jendeak beti ez jakin nork eginak diren. Berriki honen abestien bilduma bat argitaratua izan da¹¹. Bestalde, Etxahun Irure, hain tradizionala eta zaharra kontsideratzen den *pastoral* generoaren berritzaile haundienetarik dugu gure gizaldian.

Pertsonaia mardul honetaz hara zer dioen Madalen de Jaurigiberri Zuberotar emazteak:

«Etxahun, badizü denbora hanitx lehentze entzün zütüdala khantatzen, eztei egün batez, Ziboze-Sibasian. Ene anaiak ordükoz estimü handitan züntian eta harek jinerazirik zinen espus-espusa elibati kobla zunbaiten emaitera.

Denbora hetan enizün ikhusten zer huntarzün paregabia zen gure mintzajia; gure etxekuek ber denboran erakusten zeiküien bai elhestan eta bai bizitzen behar den bezala. Geruan baizik eztit enthelegatü, ene bi anaiak argitürrik, eta haiekin dit üskal gaizetan zerbait ikhasi.

Eta zü bethi khantüz... Ni Sibase huntan etxenko zaharrek ützi fediarene eta mintzajiaren begirale mündüzün. Zü aldiz mündüko gaiza ederren: amodio, familia, zelü, lür eta gure üngürünetako gaiza oroen.

Begia argi, izpiritia zorrotz, erri eijer bat ezpañetan. Iruri Etxahuneko etxekojaun, zure büriaren eta lanaren nausi, mündüko ofiziorik ederrenian zure familiaren ogia geñhatu düzü.

Kabalen onduan, phertika bizkarrian edo makila eskian, khorpitza txüt phentsamentükan, bardin ko-

blakan, zankhuak eta enthelegia ber denboran eбил-eraztez, hcla zütügü maite, faizurik gabe, laborari simple düzün gano amaigarria izana gatik.

Arren guatzan aitzina, Etxahun adixkidia, Üskal-Herriko txori khantari eta maithagarria, Jinko Jaunak plaser diano, zü koblakari ni aldiz begirale, etxenko zaharren xender jarraikitzez baztertü gabe.

Azkar bizi bedi haiñ eijerki khantatü düzün mündüko xokhorrik eijerrenian; Xiberua»¹².

b) Xalbador

Urepeleko artzainak lortu zuen bertsolaritza mailarik gailurrenekoa da. Hitza eta metrika batasun hertsu batetara jaso zituen. Bere adiskide min den Mixel Itzainak Xalbadorren diska aurkeztea zela eta, ondoko hau idatzi zuen bere olerkaritzaz:

«Izan ote da ere egundaino nehon Jainkoaz bertze olerkaririk?» dio Xalbador-ek Odolaren mintzoan. Hori dionari badio Kreatzaileak zerbait erakutsirik. Olerkaria delakotz muin eta hezurretaraino. Xalbador izaitearen funtsean sartzen da. Profetaren begiarekin ikusten du hizkuntzaren eta herriaren lokarria, goseak eta hotzak hil baditu mendian gizonak, dirudunak «gelditu dira ixilik». Olerkaria BIZIAREN amodioak dabila. Begitarte ilun haren gibelean, zer BIZI egarria! «Mixterioz entzun» du mendiko artzain etxolaren «hitza»! Atzerriratu semeak ez du «txistura beharrik». Eta munduratzean hil den haur hura, «agertu orduko gorde den iguzkia» baldin bada, zer osagarria, zer bizi hatsa, haur sortu berrian iguzki bat senditzen duenaren baitan! (Haur ttipiak biziki maite zituen Xalbador-ek).

Bizi osagarri hori nehon ez da «Amets bat» deitu bertsu zoragarrian bezala azaltzen. Xalbador-ek bertsu hau egin ditu biziki joa zuen gertakari baten ondotik, amodioaren ukatzaile zaukan gertakari baten ondotik. Orduan bere etsimenduaren barnean, olerkaria ixildu da eta egor entzuten bere barnatasunetan sendi zuen murmurika entzuten. Bihotzaren ele urruna hurbildu da, klartu, haunditu, oihu batean atera eta hedatu irrintzianaren oldarrean:

«Amodioa, gaur egun ere hoin sendo bada ahalez.
Bihotzez bihotz mundu guzia kurri dezala begalez»¹³.

d) Mattin

Ahetzeko laboraria Xalbadorren lagun eta kide izanaz gain bere pareko ere bada. Euskal laborari kulturadunen artean hain ezagun den ziri eta irria beti ahotan du. Honela, laborari munduko kulturaren adierazle jator agertzen zaigu. Gure laborarien bizitza astunak emandako sendotasunaz baina sendimendu beroko agertzen zaigu. Horren lekuko Xalbadorren bertso bat aipatuko dut:

«Mattin, zu atzo arte irriaren giltza,
gaur euskal mingainetan kurri zabilta;
izpiritua duzu argi ta zorrotza,
jend'artean omore pitzarazle gaitza;
gainerako gauza ginaukazun hotza,
zure nigar-otsa ginuen arrotza;
atzo ikusi dugu zure bihotza»¹⁴.

Sail honen osagarri bezala esan dezagun, bertsolari gazteagoen multzo bat ba dela egungo Iparraldean. Hauetarik ditugu, Ezponda, Xanpun Saratarra, Mixel Aire edo Xalbador semea, Urepelekoa, Jean Arrosagarai Aintzilakoa, Jean Mendiburu Heletarra, eta Ernest Alkate Iholdiarra. Hauetarik aparte bada beste gazterik, hasi ez hasi, dabilenik. Itxaro Borda neskatila bera ere ikusia dut bertsolari-festibal batetan parte hartzen.

e) Herri-kantari berriak

Euskal abestiaren berritzean *Robles Arangiztar* neba-arrebek izan zuten hasieran zerikusirik. *Soroak* taldearen eratzailleak horietako batzuk izan bait ziren. Iparralderako ere «Soroak» delakoa ematen du itzartzaille bezala P. Navarrek¹⁵. Hegoalderako Robles Arangiztarrekin ibili zen bat Txabi Villaberde Bilbotarra izan zen. Kitarra batez garai hartako laukote amerikanoen modura abesten zuten.

Iparraldeko jatorria duen norbait ere laster plazaratzen da: hots, *Mixel Labeguerie*. Honen abestiak Iparraldean *Enbata* oldearekin sortu berri den gazteriaren ideien mezulari dira. Zenbait hitzetan Aita Larzabal Sokoakoak laguntzen dio.

Oraino gogoratzen naiz zelako emozioarekin entzun izan n-tuen bere bi diska txiki haiek 1964 inguruan. Gure lagun ba-tek Iparraldetik ekarri zituen diska horiek, eta oso misterio haundiz horiek entzutera bere etxera eramán gintuen. Orduan, Euskal Herri guztiar gazteria berri bat hartzigarri bezala mu- gitzen hasi zen. Diska haien entzuteak itzalezko zartada eginera- zi zigun gaztetxo urdurioi:

«Gu gara Euskadiko gazteri berria,
Euskadi bakarra da gure aberria...»

Izan ere, «Eusko Gudarien» oihartzunak itzaliak bait zeuden aspalditxotik. Eta orain, abesti haiek su berri baten piztearen adierazle ziren. Ni neu ere, 68an abesten hasi nintzenean, mezu haren jarraitzaile bilakatu nahirik hasi izan nintzen.

1967an *Gratienné Hastoy* bi diska txiki argitaratuz gero Pa- riseko munduan desagertu zen.

Geroago, aldi berean abeslari sail bat dator Iparraldeko abesti arlorá. Dena dela, hrietariko zenbaiten hasierak eta jarraipenak seinálatuko ditugu.

Etxamendi-Larralde

Nafartarrak aipatuz hasiko gara. Hasiera hasieratik, herrikoi- tasun bereziz datozkigu plazara. Gure abesti herritarren doinu arkaikoenen moldeetan eginikako aireak hitz berriekin josten di- tuzte. Entzuleen hezurretaraino sartzen direla, berehala ukanen duten arrakastak erakutsiko du. Hauen hitzek Euskadi osoaren aberri-kezkak eta laborarien nahiak aldi berean erabiliko dituzte. Abesti horietarik anitz herritar bilakatu bada ere, YUP LA LA! delakoa dugu famatuena. Gaurdainokoa, lau diska single eta cassette bat argitaratu dizkigute.

Gudu Latz taldea

Talde bezala argitara den abeslarien multzo hau, geroago, piskanaka banakatuz joango da. Hasiera batetan ondoko hauek dira osatzaile: Manex Pagola, G. Alfaro, Sarasola, Borda, Patxika, Carrère, Ospital, Etxegoin, Martxelin eta abar¹⁶.

Manex Pagola

Gudu Latz talde honetan, abestiaren historia egiten joan denean, *Manex Pagola* agertu zaigu abesti egilerik garrantzizkoe- na bezala. Ehun bat abestiren egile dugu. Gainera, Iparraldean

egin izan diren abesti-emankizun zenbaiten ideia-emaile eta egilerik garrantzizkoena ere bera dugu, hots, Zazpiribai, Ortziken eta Kanta-bi espektakuloetan. Halere nahiz eta sortzailerik garrantzizkoena izan, euskal abesti herritar berriaren sailean haren abestiak herritartzeko unean beste abeslari batzuk ere partaide izan dira. Honen abestien popularizatzailek ezagunenak Ospital eta Carrère ditugu. Hauen erreperorioan Manex Pagolaren abestiek kopuru handia osatzen bait dute.

Manex Pagolak abeslari bezala gaurdainokoa bi diska single eta cassette bat argitaratu dizkigu. Badakigu, baita, laster argitaratzekotan dituela *Kanta-Bi* abesti-emankizunaren diska eta cassetteak.

Martxelin Arbelbide: Manex Pagolarekin agertu zaigu askotan kantari. Azkenaldian *Kanta-Bi* emankizunen partaide da.

Sarasola eta Borda

Haseretan *Gudu Latz* taldean partaide dira. Geroago Sarasola bere aldetik diska txiki bat egiten ikusten dugu. Gero, Bordarekin lanean hasten da. Elkarlan horretan, laster berekin partaide berriak ere badituzte, hain zuzen, J. P. Lacarrieu, P. Bercaïts, B. Davant. Honela, diska txiki bat ateratzen dute. Eta isilune baten ondotik «Aita semeak laborari» espektakuloarekin plazaratzen zaizkigu. Arrakasta gorenekoa lortzen dute Iparraldean. Herriz herri ibili behar dute, hirurogei bat lekutan emanaz espektakulo hori. Herren ondotik, «Laborari, langile eta nagusi» espektakuloa muntatzen dute. Eta aurreko espektakuloan egin ez zuten, orain «Album» doble batetan argitaratzen dute.

Ospital eta Carrère

Batez ere abeslariak dira hauek Hauen azken diskan, halere, sortzaile-lan zerbait ikus dezakegu. Carrèreren hiru aire daude. Ospitalek itzulpen bat du. Hauen abeslari-fama Euskal Herri guztian zabaldua da. Gaurdainokoa, bi diska txiki (single), «Album» doble bat eta diska handi bat (L.P.) atera dituzte. Hauen erreperorioan Manex Pagolaren kantuez gain Telesforo Monzon-ek eta azken aldian Roger Idiartenak dira gehienak.

Patxika

Abesti zenbaiten egile dugu. Haurrentzat diska txiki bat prestatua du. Gainera, Zazpiribai eta Ortziken espektakuloetan partaide izan zenean abestutako lau abestirekin diska txiki bat egin du.

Gexan Alfaro. Ez da behin ere abeslari izan, baina, abesti-hitzen egile bezala partaide izan da.

Telesforo Monzon

Abesti-egile bezala, aipagarri dugu. Honenak dira hain ezagun bilakatu den zenbait abesti: «Batasuna», «Ikastolen Ereserkia», «Itziarren semea», «Bai Euskarari», «Lepoan hartu eta segi aurrera», eta abar luze bat. Gainera, honen hitzaldi eta abestiz moldatutako diska haundi bat atera berria da.

Belaunaldi berriagoko abeslari herritarrak

Abeslari herritarren iturria ez da agortu. Beti, pixkanaka, noski, baina etengabe abeslari berriak sortuz doaz. Banan-banan aipamen zabal bat egiten ahaleginduko naiz.

Roger Idiart

Lapurtar idazle hau Zuberoan bilakatzen da abesti egile eta abeslari. Bertako gazte batzuekin lehen diska txiki bat argitaratzen du. Geroago, berak abesten du beste diska txiki batetan. Eta finean, egungo abeslari ezagun batzuentzat abestiak egiten ari da. Zuberotar doinu zaharretatik dabil gehiengan.

Niko Etxart

Zuberotarra dugu. «Zazpi gara» eta «Odol berria» diska txikietan parte hartzen du. Baita Pierre Topet Etxahun koblakariari buruz Donostian egindako diska haundi batetan ere. Gainera, *Minxoriak* izenarekin dantzaldietako musikaz cassette bat egina du. Une honetan Madrilen ari da diska haundi bat prestatzen. Honekin partaide izan dira ere, gehiengan Jean Etxegoien eta Jean Etxart. Azken honek diska txiki bat berak bakarrik ere egina du.

Eneko Labeguerie

Aitak konposatutako abesti zenbaitez diska txiki bat egin du. Geroago Örtzikenen parte hartu du.

Mikel Erramuzpe eta Xalbat Berterretxe

Gazte hauek diska txiki baten egile dira. Azken aldian isilik daude Euskal Herritik urrun dabiltzalako. Hain zuzen Afrika aldera joanak dira soldaduskaren orde zerbizuetan lan egiteko.

Nekez ari

Donibane Garaziko abeslari gazte multzo batek bere taldeari emandako izena da. Izen horrekin diska haundi bat ere egina dute. Korral tradizionalaren eta musika berriaren artean mugitzen dira.

Eiherabide anaiak

Oso bikote ezagun bilakatu dira denbora laburrean. Gogoz beterik ari diren abeslariak dira. Diska txiki bat emana dute eta une honetan diska haundi bat prestatzen ari dira.

Jojo eta Bernardette neba-arrebak

Hamalau eta hamairu urtekin diska haundi polit bat egin izan duten haurrak ditugu. Gainera, zenbait abesti berek hitz eta aire eginak dira. Ahots eztsu eta biribilak dituzte.

Etxeberri anaiak

Heletar abeslari hauek tabernako abestia egiten dute. Hori dela eta, arrakasta haundia dute gainerako abeslariak ailegatzen ez diren medioetan. Anaia biek elkarrekin diska bat egin zuten eta orain, berriki Mixelek Beheretxe soinularien laguntzaz bigarren diska haundia eskainia digu. Ameriketako euskal emigra-tuek estimu haunditan dauzkate.

Martikorena artzaina

Baigorriar honek abesti zaharrez osatutako diska haundi bat eskaini digu. Ahots ederrenetarik du.

Urria

Sei lagunez osatutako taldea dugu. «Argi ttirrintan» izenez diska haundi bat argitara emana dute. Abesti zaharrez gehienbat osatuta dago. Gainera, gazteleraz emandako abesti bi ere baditu.

Eltzegor

Nahiz eta orainokoan diskarik ez egin aipatzekoak ditugu beren espektakuloa dela eta. Itxaropenez espero dugu horien lehen diska.

Eta munduan zehar, beste herrietara bezala, gurera ere *Rock*-a ailegatu da.

Errobi taldea

Iparraldekoa dugu. Aurrez diska txiki bat egina zuen Anje Duhaldekin eta geroago berarekin batu den Mixel Ducauk osatzen dute. Halere, ibilian, beste musikarari batzuen laguntza darabilte. Hegoaldean indarrez sartu den talde honek bi diska haundi eginak ditu eta bi hauetariko abesti ezagunenekin publikoan zintan hartutako hirugarren bat ere atera berri du. Seinalagarri da beren abestietan darabiltzaten poemak Daniel Landartek eginak direla.

Gaston Jocu

Abeslari gazte hau ere rock-eko diska txiki batez plazaratu zitzaigun. Geroztik, Manex Pagolarekin «Kanta bi» emankizunetan parte hartzen du.

Abesti talde folklorikoak

Ezagutuena hauek ditugu: Arrantzaleak (3 diska), Hegoak (diska 1), Zuberoko «Festara» (diska 1), eta abar.

Atzerritar euskaldunduak

Iparralde honetan baditugu abeslari bi, jatorriz atzerritarak izanik ere, euskaraz ikasiz gero, euskaraz abesten dutenak. Euskal abestiak gazteengan duen sarkortasuna adierazten digute, noski.

Sabin Harrixuri

Lorraniako Diedenhoffen (Thionville) hirian 1954ean sortua den gazte honen kasua aipagarria da. Zeren 1969ko uztailean udakari etorri zen lehen aldiz Ipar Euskal Herrira. Urte bete geroago, 1970eko abenduan, euskara ikasten hasi zen. 1972an erabat etorri zen Iparralde honetan bizitzera. 1973an, Euskaltzaindiko irakasle-agiria edo diploma eskuratu zuen. Urte bete geroago euskarazko ikasbide berri baten argitaratzen hasi zen eta urte berean abesti berri egile eta abeslari bezala agertu. Oraingo, diska txiki bat du euskaraz. Baina 1977an Déi Vum Museldall zenaz diska haundi bat egin du bere jatorrizko hizkuntza den Frantzikeran.

Tilia

Ahots ederreko emakumea dugu. Honen gurasoak Sortaldeko Europatik etorriak dira. Bera, berriz, euskaldun berria da eta euskaraz abesten du. Oraingoz ez du diskarik egin.

Hegoaldeko abeslari Iparraldetuak

Halabearrez, Iparraldean bizi garen Hegoaldeko abeslari bi bagara: Estitxu eta neu, Maite Idirin.

Estitxu

Ahots zoragarriko emazte honek luzez abesten du. Ameriketako euskaldunen artean ibilia dugu abesten. Gainera, dantzalekuetan ere euskal musika sartu nahirik esperientzia bat egina du. Hiru diska haundi ditu oraingoz. Eta bere anaia Ikerrekin igaro den urtearen buruan «Zirikan» emankizuna prestatu zuen.

Maite Idirin

68an hasi nintzen abesten. Laster, exiliatu beharrean aurkitu nintzen. Eta gertakizun honek ene abeslari-bizitzan izugarizko garrantzia du. Zeren, hori dela eta, Europako nazio menperatuen artean euskal abestiaren ordezkari bezala egotea tokatu zait. Horrek egin du noski, euskal herri-kantari berri-rik ezagunena izatea nazio zapaldu horietan. Eta azken sei urte hauek, Iparraldean daramatzadanez, hemengo abeslari ere bilakatu izan naiz. Lau diska txiki eta diska haundi bat ditut argitaratuak. Egun hauetan amaituko dut diska haundi berri bat. Geroz eta gehiago musika eta hitzak neuk egiten ditut. Oraingoan, adibidez, bederatzitik sei musika-aire nereak dira eta poema bi ere. Beste hitzak Jokin Apalategirenak dira gehienbat.

f) Dantzaldiak

Iparraldean ere dantzaldiak ugari ematen dira urtearen buruan. Hiruzpalau urterarte aire eta hitz atzerritarrak ziren nagusi. Azken urte hauetan euskara eta abesti herritarraren aire berriak leku haundi bat lortu dute. Fenomeno honen esanahia seinalagarria da. Badira euskara hutsean ari diren dantza-taldeak ere: *El fuego*, *Minxoriak*, *Ximinorak*, *Gazteak*, eta abar.

g) Abesti-emankizunak

Hitz batzuk idatzi nahi ditut Iparraldean sortu izan diren abesti-emankizunei buruz. Izan ere, euskal abesti herritarraren sailcan garrantzi haundiko diren emankizunak Euskal Herriko beste inon baino Iparraldean zenbakiz eta kalitatez aberatsago izan baitira. Hori zerk kausatu ote duen? Beharbada, Iparraldearen txikitasunak berritze gehiago eskatzen duelako edo eta mugaren alde honek egoera politiko lasaiago bat eduki izan duelako, Hegoaldeak azken urteetan pairatu izan dituen olde errepresiboan aitzinean.

Lehena, *Zazpiribai* izeneko emankizuna izango da denboraren baitan.

Ipar- eta Hegoaldeko abeslariak ideiatu eta aurrera eraman dute. Partaideak ondoko hauek ziren: Manex Pagola, Ugutz Robles Arangiz, Patxika, Ospital, Carrère, Iñaki Urtizbera (txistulari eta txirulari), Lurdes Iriondo, Xabier Lete eta Benito Lertxundi.

Abesti emankizun honek ez zuen hari bateratzailerik. Abestien bilduma bat zen. Hori bai, argien jokua, abesti batzuen saileko interpretazioa eta abar egiten zen.

Ez zuten diskarrik egin.

Bigarrena, *Biper beltz* zuberotar emankizuna izango da. Hogeit bat lagunek parte hartzen zuten. Hemen, mimikak eta gorputz-espresioak garrantzi handia hartzen du. Biziki lan handia eta ederra!

Hirugarrena, *Aita semeak laborari* izan zen. *Guk* taldeak ideiatua eta emana. Orain, publikoaren parte hartze zuzena bilatzen da eta baita lortu ere. Iparraldeko laborariak eta hauen inguruko jendeak dituzten arazoak agertuaz abesti berri batzuekin, aldi berean, abesti zaharra aldizkatzen da.

Emankizunaren gaia ondoko honetan zegoen: Laborari baten semea etxeko ezina eta bizitza gogorra ikustean Parisera bidean jartzen da han bizitza hobeagoa bilakatzeko asmoz. Baina, han bizitzen hasiz gero, pentsaketa egiten du euskaldun eta langile bezala duen egoeraz. Ondotik herrira itzultzeraz deliberatzen du: Herrira heltzean, laborari bezala bizitzea eta beste laborari kideekin batasun baten bila abiatzea, hots, burruka egitea hautatzen du.

Harrera ezin hobea eduki zuen emankizunak. Ezbairik gabe, Iparraldean, emankizun guztien artetik arrakastarik haundiene-

koa izan da. Ez digute horren diskarrik utzi. Lankideak ondoko hauk izan ziren: Sarasola, Borda, Lacarrieu, Davant, Berçaits.

Laugarrena, *Ortziken* izan zen. Egoera gogor batek inguraturik geundela ideiatutako emankizuna da. Euskal aberriaren gudu luzea agertzen zuen.

Emankizunean partaide izan zirenak, ondoko hauk dira: Manex Pagola, Maribel Etxezarreta, Iñaki Urtizbera, Iker Robles Arangiz, Patxika, Ospital, Carrère, Eneko Labeguerie. J. C. Larzabal, Maite Idirin, eta emankizun bakoitzeko bertsolari ezberdinak. Ondoko hauek partaide izanak dira: Xalbador, Mattin, Xanpun, Mendiburu, Alkate, Igarzabal, Amuriza eta abar. Gero, argi eta soinutan ari zirenak: Francis, Joseph, Trelu, eta abar.

Emankizun honi hari bat edo horrelako zerbaite eman nahi izan genion baina ez genuen nahi bezala lortu. Gure ideia zera adieraztea zen: nahiz eta azken historian Euskal Herria beti galtzen agertu, bazirela historian une ederrak ere. Horrela, erromanoek nahiz eta gure herrian bizi izan, ez zuten gure hizkuntza galtzea lortu. Gero, Karlos Haundia eta Ibainetako pasai aipatzen genituen. Baita gure historiako pasarte triste zenbait ere. Eta finitzeko itxaropenez bururatzen genuen gure emankizuna.

Iparraldean ez zuen harrera gehiegi izan, Zuberoan salbu. Gero, Parisera, Bretainara atera ginen. Azkenik Hegoaldera igaro ginenean arrakasta haundinez bukatu genuen: Durangon 4.000 jende; Ugaon, Basaurin, Zarautzen, 2.000 jende bakoitzean, eta abar.

Diska doble bat atera genuen.

Bosgarrena, *Laborari, langile eta nagusi* emankizuna zen. *Guk* taldeak prestatua zen: Sarasola, Borda, Lacarrieu, Davant, Berçaits.

Hauen lehen emankizunaren jarraipen izan nahi zuen. Eta gaia horrela zen. Baina publikoak ez zion lehen emankizunari egindako harrerarik berritu.

Seigarrena, *Zirikan*, izan dugu. 1978an Iker eta Estitxu Robles Arangizek ideiatu eta egin zuten. Antolaketan, arazo teknikoetan partaide izan ziren Jean Garin, Mario Gachi, Francis, Joseph, eta abar.

Ikusi duten guztiek aho batez aitortzen dute abesti-emankizun berrietan honek izan duela teknika-aberastasunik haundie-

na. Baina, mamia eskasa zuen. Beharbada, publikoaren hoztasuna horrek ekarri du.

Zazpigarrena, eta oraingoz azkena, *Kanta-bi* emankizuna izan da. Manex Pagola, Martzelin Arbelbide, Gaston Jocu eta Panpi Dagerre ziren partaideak. Bereziki, laborari-herri txikientzako pentsatutako emankizuna izan da. Eta biziki ondo lortzen zuten herri xehea partaidetzea. Abesti ederrak, kolpe komiko egokiak, ziren emankizunaren dohainak. Ez zen bereziki haridun emankizuna.

Diska batetan laster ezartzekotan dabilta.

III. — AMAITZEKO HITZAK

Euskal herri-kanta berria bidea eginez joan da. Jaialdieta-ko entzuleen kopurua goitituz, disken erosleak ugarituz, abeslarien zenbakia haziz. Halere, duela urte bi Hegoaldean nolana nahi bi mila jende biltzen bazen eta Iparraldean igaro den urtean bostehunetik milara abeslarietara entzuteko etortzen baziren, (horiek izan dira urte klabeak entzulegoaren aldetik), gaur egun beherakada batetan sartuak gaude. Zergatik ote? Arrazoiak anitz tankeratakoak dira, noski. Eta ez da erraza guztiak aipatzea. Baina nik horietariko zenbait agertu nahi nituzke. Aldi bateko, abestiaren herritartzeak, abestia edozertarako eta edonola erabiltzea ekarri izan du. Eta hori, kaltegarri gertatu da. Abestia gauza askoren morroi bilakatu bait da. Abestia politikarako. Abestia arazo sozialetarako. Abestia ikastolarako. Abestia hauzoetako beharrak konpontzeko. Abestia txokoen irikitzeko. Eta abar amaigabe batetarako. Honela, bazter guztietan ageri den gauza bilakatu da. Aspergarri, presentzia gehiegizkoa izan duenean. Eta presentzia batek, aspergarri ez dadin gerta, aldakortasun minimoz emana izan behar du. Eta hau da euskal abesti herritar berriari falta izan zaiona. Kalitatez hobegotuz eta sendotuz joan behar du, iraun nahi badu. On da ere, abeslariak kanpotatzea eta barrenak airetzea. Euskal abeslariok alderdi hau ez dugu behar hainbat azpimarkatu. Kultur mugimenduak, airetzea, kontrastatzea behar du. Gurea egosteko, gurea egiteko kanpokoen argi eta ilunak lagungarri zaizkigu.

Krisialdia igaroko da eta egun berria agertzean lana eta kalitatea ospatuko dira. Bienbitartean, horien bila gabiltzanok ez gaitezela ito!

- ¹ VUILLERMOZ, Emile: *Histoire de la musique*. Fayard. Paris, 1973. Introduction, II or.
- ² HARITSCHELHAR, Jean: *Le poète souletin Pierre Topet-Etxahun (1786-1862)*, Société des Amis du Musée Basque, Bayonne, 1969, 382 or.
- ³ LAFITTE, Pierre: *Le basque et la littérature d'expression basque en Labourd, Basse-Navarre et Soule*. Bayonne, 1941, 24 or.
- ⁴ VUILLERMOZ, Emile: op. cit. 41-42 or.
- ⁵ LEIZAOLA, J. M.: *Romances vascos y literatura prehistórica*. Ekin. Buenos Aires, 1969, 17 or. eta ondorengoetan.
- ⁶ HARITSCHELHAR, Jean: op. cit. 381 or.
- ⁷ Ibid.
- ⁸ VEYRIN, Philippe: *Les basques*. Arthaud, Grenoble, 1975, 222 or.
- ⁹ XALBADOR: *Odolaren mintzoa*. Auspoa. Tolosa, 1976, 57 or.
- ¹⁰ NAVARRE, P.: *Essor ou déclin de la chanson basque?* Gure Herria. Bayonne, 1970. 7 or.
- ¹¹ Bildumaren izena eta gainerako datuak hauek dira: ETXAHUN IRURI KHANTAN. Agertazilia, Jakes Larrondo. Inprimeria, I.P.A. PAU-en 1977 urthian. 276 or.
- ¹² *Etxahun Iruri khantan*, op. cit. Aitzin-solas. 7 or.
- ¹³ XALBADOR: *Herria eta bizkuntza*, diskaren portada, 1977. Elkar. 26 or.
- ¹⁴ XALBADOR: Op. cit. 163 or.
- ¹⁵ NAVARRE, P.: Op. cit. 25 or.
- ¹⁶ Ibid. 54 or.

LA CANCIÓN POPULAR EN EL PAIS VASCO NORTE LA CHANSON POPULAIRE AU PAYS BASQUE NORD

La canción popular vasca tradicional remonta al menos un siglo de la literatura vasca escrita con dos canciones suletinas, «Urrutiako anderea» y «Bereterretxen kantoria» que el historiador Jean de Jaurgain sitúa alrededor de 1422 y 1434 respectivamente. El siglo XIX llegamos a conocer los autores de numerosas canciones, como Etxahun, Otxalde, Elizanburu o Dibarrat.

Hoy día se ha mantenido la tradición gracias a autores como Etxahun Irure, Xalbador y Mattin. Pero el género se renueva a partir de autores cantores como los hermanos Robles Aranguiz, Michel Labéguerie y luego el dúo Etxamendi-Laralde, Manex Pagola y su mujer Martxalin, Sarasola y Borda, Ospital y Carrère, Patxika y Gexan Alfaro, como también de la obra poética abundante de Monzón. Hay también nuevos equipos que no podemos citarlos en su totalidad: Rogert Idiart, Niko Etchart, Errobi, los hermanos Eiherabide, etc., a los que habría que añadir los vascos venidos del Sur, Estitxu y Maite Idirin, o los nuevos vascos como Harrixuri y Tili.

Toda esta renovación ha permitido la presentación de espectáculos vascos de valor en el curso de los últimos años: Zazpiribai, Ortziken, Biper Beltz, Aita Seme laborari, Zirikan, Kanta-bi, pero en este momento el éxito de los Festivales clásicos se atenúa. Estamos a la espera de una nueva renovación de la canción vasca moderna.

La chanson populaire basque traditionnelle remonte un siècle au moins au delà de la littérature basque écrite avec deux chansons souletines, «Urrutiako anderea» et «Bereterretxen kantoria» que l'historien Jean de Jaugain situe autour de 1422 et 1434 respectivement. Au XIXe siècle nous parvenons à connaître les auteurs de nombreuses chansons, tels que Etxahun, Otxalde, Elizanburu ou Dibarrart.

Aujourd'hui la tradition a été maintenue grâce à des auteurs tels que Etxahun Irure, Xalbador et Mattin. Mais le genre se renouvelle à partir d'auteurs chanteurs tels que, les frères et soeurs Robles Aranguiz, Michel Labéguerie et puis le duo Etxamendi-Larralde, Manex Pagola et sa femme Martxalin, Sarasola et Borda, Ospital et Carrère, Patxika et Gexan Alvaro, ainsi que l'oeuvre poétique abondante de Monzon. De nouvelles équipes se produisent aussi qui ne peuvent toutes être citées: Roger Idlart, Niko Etchart, Errobi, les frères Eiherabide, etc., auquel il faudrait joindre les basques venus du Sud, Estitxu et Maite Idirin, ou les nouveaux basques comme Harrixuri et Till.

Tout ce renouveau a permis de présenter des spectacles basques de valeur au cours des dernières années: Zazpiribai, Ortziken, Biper Beltz, Aita Seme Laborari, Zirikan ou Kanta-bi, mais en ce moment même le succès des «Kantaldi» classique s'atténue. On attend le second souffle de la chanson basque moderne.